

Zuzana Urbanová,

The functions of direct forms of presentation in the generic structure of newspaper reports

Formy a funkce přímé řeči v žánrové struktuře novinových zpráv

Disertační práce, Filologie - anglický jazyk, 2013

Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav anglického jazyka a didaktiky

Posudek školitele

Předložená doktorská disertace se zabývá novinovými zprávami, které analyzuje z hlediska distribuce a funkcí různých typů přímých forem prezentace v jednotlivých částech žánrové struktury tohoto novinového registru. Je založena na velmi rozsáhlém materiálu novinových zpráv čerpaných se současného britského tisku zastoupeného čtyřmi deníky. Autorka použila tištěných verzí, aby eliminovala případné zásahy do žánrové struktury motivované jinou funkcí a jinými čtenáři zpráv online. K výběru zpráv kromě výskytu přímé řeči a/nebo částečných citací autorce sloužila dvě kritéria, zřetelná dominantní žánrová struktura sestávající z nukleusu a alespoň tří satelitů, a neosobní tón reportérova hlasu. Vedle takto vybraných prototypických zpráv byly ovšem zahrnuty i zprávy stojící níže na škále od centra k periférii, pokud se s prototypem shodovaly ve většině rysů. Celkem byl zpracován úctyhodný počet 175 novinových zpráv, v nichž bylo registrováno přes tisíc různých forem přímé prezentace, přičemž procento citovaných slov činilo více než pětinu (23.3%) celkového slovního počtu. Toto zjištění svědčí nejen o náležitosti volby předmětu výzkumu, ale i o obecné snaze seriózních novinových zpráv o věrohodnost, již docilují právě prostřednictvím přímé prezentace.

Teoretická část předkládající pojetí zkoumaných jevů v rozsáhlé literatuře tvoří téměř polovinu práce, což však není na úkor vlastního zpracování. Výklad termínů/pojmů je už v této části ilustrován doklady z autorčina materiálu a vlastním rozboru je v důsledku mimořádně velkého celkového rozsahu věnováno více než sto stran. V tak velkém rozsahu se ovšem nelze vyhnout jisté míře repetitivnosti. Práce obsahuje podrobné české resumé, v němž autorka ovšem narážela na řadu terminologických problémů, neboť pro většinu termínů čeština nemá ekvivalenty. V důsledku velkého rozsahu práce jsou přílohy vytištěny jako samostatný svazek, což se jeví pro čtenáře účelné zejména proto, že zahrnují nejen úplný materiál rozčleněný podle jednotlivých deníků, ale i přehled obou hlavních sledovaných aspektů, analyzované typy forem přímé prezentace a pojetí žánrové struktury.

Autorčina klasifikace forem přímé prezentace je založena na jejich syntaktických a deiktických vlastnostech a zahrnuje čtyři typy: volnou (mluvenou, psanou, myšlenou) přímou řeč; volnou (mluvenou, psanou, myšlenou) nepřímou řeč; reportérovu reprezentaci diskurzního aktu (bez rozlišení řeči mluvené, psané, myšlené) s variantou (čtvrtý typ) reportérova reprezentace diskurzního aktu zahrnující jeho obsah / téma formou fráze. Z těchto typů je důraz kladen především na prezentaci řeči přímé. Klasifikace forem přímé prezentace je náležitě pojímána jako škála, na jejímž jednom konci jsou formy vykazující maximální stupeň přímosti, plné zachování deiktiky a perspektivy původního mluvčího a minimální či žádnou intervenci podavatele (přímá řeč a volná přímá řeč) a na opačném konci jsou formy vykazující minimální či nulový stupeň přímosti, převládající deiktiku a perspektivu podavatele, a vysoký stupeň interference, kontroly a interpretace původní výpovědi. Se skalárním charakterem různých forem přímé prezentace ovšem souvisí míra bezproblémovosti jejich zařazení a interpretace: v jednotlivých příkladech ilustrujících formy z dolního konce škály scházejí spolehlivá objektivní kritéria. Autorka registrovala 90 forem nejednoznačných ve srovnání s 1027 jednoznačnými formami, což je skoro 9%. Kvantitativní výsledky ukazují převahu (volných) přímých forem nad formami kombinovanými a převahu formy mluvené nad formou psanou a myšlenou či formami bez signálu mluvenosti/psanosti/myšlenosti. Převážnou většinou převládají formy nevnořené do jiných forem

Z různých pojetí žánrové struktury se autorka přiklonila k přístupu tzv. australské školy, která spatřuje funkci novinové zprávy v identifikaci společensky závažné události a jejím popisu objektivní, neosobní a neinterpretativní formou zohledňující potřebu dialogičnosti a heteroglosie. To umožňuje orbitální žánrová struktura, která má dvě konvenční funkční části, část sestávající z tzv. nukleusu, který je tvořen jedním či více titulky, a tzv. perexu, úvodu vyzdvihující hlavní obsah článku, resp. hlavní údaje. Druhou část orbitální struktury tvoří vlastní text, který má několik samostatných složek, zvaných satelity. Nukleus je zbytku textu nadřazen, zatímco jednotlivé satelity nukleus specifikují. Satelity jsou tedy v přímém vztahu k nukleusu, nikoliv vůči sobě navzájem. Satelit specifikuje nukleus formou elaborace, kontextualizace, evaluace / ohodnocení nebo uvádí kauzální vztahy, např. přípustku, důsledek, které poskytují argumenty pro oprávněnost prezentovaného obsahu nebo ho zpochybňují protiargumenty. Termíny označující tyto základní satelity vystihují jejich funkce, což úplně neplatí pro dva další, sice marginální, nicméně důležité satelity, balance a wrap-up. Pro první autorka zvolila český termín balanc, ale spíše mu odpovídá bilance, neboť jde o zdůvodnění neúplnosti podávané zprávy. Jako český ekvivalent satelitu wrap-up slouží termín rezoluce, ale ani ten není výstižný: satelit wrap-up je definován pozicí (stojí vždy na konci) a opakující se formulací téhož sdělení (the case/trial/inquiry continues/has been adjourned). Jeho funkcí je tedy signalizovat další následnou elaboraci sděleného obsahu.

Pokud jde o kvantitativní údaje, jejich dohledání je poněkud ztíženo tím, že schází seznam tabulek, který se obvykle uvádí spolu s obsahem a seznamem zkratk. Samostatná tabulace distribuce satelitů ve zkoumaném materiálu schází, v oddíle 4 je uvedena pouze tabulka dvojnásobných satelitů. Podle komplexní tabulky 5 (s. 105), tabelující různé formy přímé prezentace v jednotlivých satelitech, nejčastější satelit je elaborace (35% celkového textu zpráv), jejímž specifickým rysem je vytváření řetězců: nejdelší obsahoval až pět zřetězených satelitů a nejčastěji zastoupený řetězec s jedním satelitem se vyskytl v pětině výskytů tohoto satelitu. Druhý satelit v pořadí podílu na celkovém textu zpráv byla kontextualizace (22%); následuje titulek a perex (14%; 10,4%), s vyhodnocením (8,8%) a kauzálními vztahy (s celkovým zastoupením 9,3% podle tabulky 5) málo pod perexem.

Výsledky výzkumu distribuce a funkcí různých forem přímé prezentace ukazují, že jejich výskyt vykazuje značný stupeň korelace s funkcí daného satelitu. Přímé a volné přímé formy jsou nejvíce zastoupeny v satelitu vyhodnocení (evaluace / appraisal, v 43,9%), neboť hodnocení je v zásadě neslučitelné z hlasem podavatele zprávy, která se předkládá jako objektivní sdělení obsahu. Jsou též čteně zastoupeny v satelitech elaboračních a kauzálních. Naopak málo jsou zastoupeny v satelitech kontextualizačních, což autorka vysvětluje jejich obsahem: kontextualizační obsah neosobnost reportérova podání neohrožuje. Pokud jde o titulky a perexy, výskyt přímých forem se v nich nejeví jako vhodný, neboť odrážejí pouze perspektivu původního mluvčího a v důsledku potenciální subjektivity a individualizovanosti nepodávají sjednocující pohled na prezentovanou událost. Výjimkou jsou titulky, které mají zároveň upoutat pozornost. Pokud jde o výklad vzájemných vztahů mezi satelity a jednotlivými formami přímé prezentace, absence seznamu tabulek, podrobnější tabulace kvantitativních údajů v oddíle 6 a odkazů na ně (na příslušných místech v textu) poněkud ztěžuje dohledání vzájemně relevantních procentuálních údajů.

Závěr: Předložená doktorská disertace zpracovává aktuální téma z oblasti žánrové struktury novinových zpráv. Novum autorčina přístupu spočívá ve výzkumu otázky, jakou roli v této struktuře hrají různé formy přímé prezentace. Výsledky výzkumu prokázaly, že je tento aspekt pro popis žánrové struktury relevantní, a přinášejí o ní nové, významné poznatky. Práce splňuje požadavky kladené na doktorskou disertaci jak po stránce teoretické, tak metodologické a materiállové. Doporučuji ji k obhajobě a v závislosti na jejím průběhu jako podklad pro udělení hodnosti Ph.D.

V Praze, 8. dubna 2013

Libuše Dušková
Prof.PhDr. Libuše Dušková, DrSc.